

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-พ.ศ. 2544) จึงส่งผลให้ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทั้งอุตสาหกรรมและการเกษตรกรรม ส่งผลให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายของคนในชนบทเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น และหนาแน่นแออัดเป็นพิเศษในลักษณะของเขตเมืองที่เป็นเมืองอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไป ต้องมีชีวิตที่ต่อสู้แข่งขัน ต้องมีการปรับตัว ค่านิยมและวัฒนธรรมบางอย่างเปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในสถานะเช่นนี้ถ้าบุคคลไม่สามารถเผชิญเหตุการณ์หรือปัญหาของเขาได้ ไม่สามารถปรับตัวได้ ย่อมก่อให้เกิดความเครียดและปัญหาสุขภาพจิตร้ายแรงอื่น ๆ ตามมาได้ ปัญหาสุขภาพจิตมีทั้งแบบที่รุนแรงและไม่รุนแรง ปัญหาที่รุนแรงได้แก่ โรคจิตซึ่งมีจำนวนไม่มากและพบได้ไม่บ่อย ในขณะที่ปัญหาที่ไม่รุนแรงนั้นพบได้เสมอ ๆ ได้แก่ ความวิตกกังวลและการนอนไม่หลับ และภาวะซึมเศร้า ในบรรดาปัญหาสุขภาพจิตทั้งหลาย ปัญหาภาวะซึมเศร้าเป็นปัญหาที่นำให้ความสำคัญยิ่งปัญหาหนึ่ง

สำหรับภาวะซึมเศร้า (depression) เป็นปัญหาสุขภาพจิตซึ่งเกิดขึ้นได้กับทุกคน ทุกวัย ทุกโอกาส พบทั้งในคนปกติ ผู้ป่วยทางกาย และผู้ป่วยทางจิตเวช อาจเกิดได้ตั้งแต่เศร้าธรรมดา (normal depression) จนถึงภาวะเศร้าที่ผิดปกติ (abnormal depression) ลักษณะของภาวะซึมเศร้า คือ มีอาการซึมเศร้า หดหู่ รู้สึกว่าตัวเองมีค่าน้อยลง หรือรู้สึกผิดแล้วทำให้หมดความสนใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ความคิดช้าลง และอาการทางกายร่วมด้วย เช่น เบื่ออาหาร ฯลฯ ปัจจุบันผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากปี พ.ศ. 2518 ประชากรทั่วโลกมีภาวะซึมเศร้าจำนวน 100 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2524 เพิ่มขึ้นเป็น 150 ล้านคน และปี พ.ศ. 2530 เพิ่มขึ้นอีกเป็น 200 ล้านคน (วิจารณ์ วิชัยยะ, 2533, หน้า 1) จากการศึกษาในต่างประเทศพบว่า อาการซึมเศร้าเป็นสิ่งที่พบบ่อยในเด็กที่ถูกส่งมารักษาในคลินิก ในสหรัฐอเมริกาพบว่า ความชุกของภาวะซึมเศร้าในเด็กมีได้ตั้งแต่ร้อยละ 1-50 (อุมาพร ตรังคสมบัติ, และดุสิต ลิขนะพิชิตกุล, 2539 ข, บทคัดย่อ)

สำหรับในประเทศไทยผู้ป่วยภาวะซึมเศร้าเพิ่มจาก 38.63 ต่อแสนคนในปี พ.ศ. 2540 เป็น 59.61 ต่อแสนประชากร หรือ 1.5 เท่าในปี พ.ศ. 2541 และจากรายงานขององค์การอนามัยโลก

เน้นว่าในปี ค.ศ. 2002 โรคซึมเศร้าจะสร้างความเสียหายต่อคุณภาพชีวิตได้สูงกว่าโรคอื่น ๆ (ยังรัตน์ ดันตังสี, 2543, บทคัดย่อ) การศึกษาของวันเพ็ญ บุญประกอบ พบภาวะซึมเศร้า ร้อยละ 10.2 ในเด็กที่มารักษาที่หน่วยจิตเวชเด็กโรงพยาบาลศิริราช นางพะงา ลิมสุวรรณ และ โกวิท นพพร (2527, หน้า 1) พบอาการซึมเศร้าร้อยละ 27 ของเด็กที่มารับการรักษาทางจิตเวชที่ โรงพยาบาลรามาริบัติ และ อุมพร ตรังคสมบัติ, และดุสิต ลิขนะพิชิตกุล (2535, บทคัดย่อ) พบภาวะซึมเศร้าสูงถึงร้อยละ 34.6 ในเด็กที่มารับการรักษาในแผนกกุมารเวชศาสตร์โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ เนื่องจากปัญหาทางร่างกาย ส่วนในเด็กวัยรุ่นทั้งปวงนั้น เรไร ทิวทัศน์ (2535, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะซึมเศร้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตชลบุรี พบว่ามีภาวะ ซึมเศร้าร้อยละ 22.05 เช่นเดียวกับ อุมพร ตรังคสมบัติ, และดุสิต ลิขนะพิชิตกุล (2539 ข, บทคัดย่อ) ที่พบภาวะซึมเศร้า ร้อยละ 40.8 ในเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนในเด็กกลุ่มอื่น วรพร อินทพหุวัน (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า มีความชุกของภาวะซึมเศร้า ในเด็กที่ทำผิวกายถึงร้อยละ 66.3 ซึ่งใกล้เคียงกับ อรพรรณ หนูแก้ว (2536, บทคัดย่อ) ที่ได้ ศึกษาภาวะซึมเศร้าในเด็กวัดสระแก้ว พบมีความชุกร้อยละ 58.9 ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษา ของ รุทเธอร์ (Rutter, 1995) ได้รายงานไว้ว่า อุบัติการณ์ของภาวะซึมเศร้าจะเพิ่มขึ้นในวัยรุ่นตอนต้น จากผลวิจัยชี้ให้เห็นว่าความรู้สึกทุกข์และความรู้สีกว่าตนเองมีค่าลดลง เป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะ ซึมเศร้า ซึ่งพบมากในเด็กอายุ 14 ปี ซึ่งมีสัมพันธ์กับทฤษฎีบุคลิกภาพของอีริกสัน (Erikson) กล่าวว่า ในระยะวัยรุ่นเป็นวัยที่กำลังพัฒนาการค้นหาเอกลักษณ์และบทบาทของตนเองถ้าเด็กวัยนี้ค้นหา เอกลักษณ์ ไม่พบก็จะเกิดความสับสนในบทบาทซึ่งทำให้เกิดภาวะซึมเศร้าได้ในวัยนี้ จากงานวิจัย ที่กล่าวมาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอาจกล่าวได้ว่าภาวะซึมเศร้ามีความชุกที่ค่อนข้างสูง ภาวะซึมเศร้า อาจส่งผลกระทบต่อกระตือรือร้นในชีวิตประจำวันของเด็กวัยรุ่น เช่น การเรียน สัมพันธภาพกับบุคคล ทั่วไป การใช้สารเสพติด ภาวะซึมเศร้ายังเป็นปัญหาทางจิตเวชที่มีอัตราฆ่าตัวตายสูงเมื่อเทียบกับ ปัญหาจิตเวชอื่น ๆ

มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้เกิดภาวะซึมเศร้าของวัยรุ่นทั้งที่เป็นสาเหตุด้านครอบครัว ด้านตัวเด็กและด้านสังคม จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่าปัจจัยทางด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ กับภาวะซึมเศร้าของ เด็กและวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เช่น การศึกษาของ คาร์ลสัน และคานท์เวล (Carlson & Cantwell, 1979) พบว่า เด็กวัยรุ่นหากขาดความใกล้ชิดกับบิดามารดาและเกิดภาวะ ซึมเศร้าได้ โดยเฉพาะเพศหญิงจะพบภาวะซึมเศร้าได้สูง เช่นเดียวกับที่ อุมพร ตรังคสมบัติ, และดุสิต ลิขนะพิชิตกุล (2539 ข, บทคัดย่อ) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะซึมเศร้าของเด็กนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร คือ ภาวะครอบครัวที่แตกแยก ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี ระหว่างบิดากับมารดา สภาพครอบครัวไม่มีความสุข และปัญหาสุขภาพจิตของบิดามารดา

ผลการเรียนต่ำ บิดามารดาไม่ได้เลี้ยงดูบุตร การศึกษาและรายได้ของพ่อแม่ ส่วน วรพร อินทนูหรณ์ (2534, บทคัดย่อ) พบว่า รายได้ของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับบิดามารดา และ พี่น้องมีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้า ส่วน เรไร ทิวัทัศน์ (2535, บทคัดย่อ) ยังพบว่า สถานภาพของบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา และพี่น้อง รวมทั้งลักษณะการอบรมเลี้ยงดู เป็นปัจจัยที่มีผลกับภาวะซึมเศร้าของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ ช่อเพชร เป้าเงิน (2538, หน้า 98) ยังพบว่า ผลการเรียนของนักเรียน การศึกษาของบิดามารดา ความสัมพันธ์กับ สมาชิกในครอบครัว บรรยากาศในครอบครัว และปัญหาสุขภาพจิตของบิดามารดา เป็นปัจจัยที่มีผลกับภาวะซึมเศร้าของนักเรียนวัยรุ่นนอกจากนี้ สมาน กำเนิด (2520, หน้า 65) ได้ศึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่มีผลต่อการปรับตัวของเด็ก ในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่แตกต่างกันทำให้เด็กปรับตัวแตกต่างกัน เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุนนั้นปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยและแบบเข้มงวดกดขี่ จากงานวิจัยนี้เป็นข้อบ่งบอกได้ว่าถ้าเด็กมีการอบรมเลี้ยงดูอย่างไม่เหมาะสมก็จะทำให้เด็กไม่สามารถปรับตัวได้จะส่งผลให้เกิดภาวะซึมเศร้าได้

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าในเด็กไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านลักษณะตัวเด็ก คือ การรับรู้ตนเอง ผลการเรียน หรือปัจจัยด้านภูมิหลังครอบครัว สภาพครอบครัว อาชีพของบิดามารดา รายได้ของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา รวมไปถึงปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูในแบบต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าของเด็กและเด็กวัยรุ่นทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามผลการวิจัยมิได้ ระบุระดับความมากน้อยของความสัมพันธ์ และมีได้บ่งบอกทิศทางของความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อม และผู้วิจัยเหล่านี้ยังศึกษาแต่ละตัวแปรแยกกัน ทำให้ไม่ทราบว่าตัวแปรใดมีผลต่อภาวะซึมเศร้ามากน้อยมากกว่ากัน และจากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาวะซึมเศร้าทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาตัวแปรหลายตัวร่วมกันจากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ผลงานที่เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้า สามารถสร้างโมเดลสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะซึมเศร้าโดยประมาณเป็นการศึกษาในลักษณะพหุปัจจัย (multifactors) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เส้นทางวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสาเหตุ ทิศทาง ของภาวะซึมเศร้าเด็กวัยรุ่นตอนต้น ในจังหวัด ฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกซึ่งเป็นโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในระดับภูมิภาค ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนอุตสาหกรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไป ชีวิตความเป็นอยู่เต็มไปด้วยการแข่งขัน และปัญหาอื่น ๆ ตามมาเช่น ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหายาเสพติด และปัญหาสุขภาพจิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสาเหตุของภาวะซึมเศร้าของเด็กวัยรุ่นตอนต้น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างโมเดล (model) อธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship) ของตัวแปรต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อภาวะซึมเศร้าของวัยรุ่นตอนต้น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยอาศัยพื้นฐานจากแนวคิดเชิงทฤษฎีและผลการวิจัยเป็นหลัก
2. เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลที่สร้างขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีผลต่อภาวะซึมเศร้าของวัยรุ่นตอนต้น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

กรอบแนวความคิด

จากการศึกษาและผลงานวิจัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะซึมเศร้ากับการยอมรับเลี้ยงดู สภาพครอบครัว ลักษณะตัวเด็ก ความสัมพันธ์กับเพื่อนที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดในการตั้งสมมติฐานเขียนเป็นภาพที่ 1 และภาพที่ 2

ลักษณะส่วนตัวกับภาวะซึมเศร้า วัยรุ่นเป็นวัยที่พัฒนาการทางกาย สติปัญญา อารมณ์ เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายนั้นอาจจะก่อให้เกิดความคับข้องใจ ประกอบกับเด็กวัยรุ่นมีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงง่าย มีอารมณ์รุนแรง มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแรงกล้า ถ้าหากได้รับความสำเร็จก็จะพัฒนาไปได้ดี แต่ถ้าประสบความล้มเหลวก็จะทำให้เกิดหวังเสียใจอย่างรุนแรงซึ่งนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ (กรมสุขภาพจิต, 2543, หน้า 12) อีกประการสำคัญ อิริคสัน (Erikson) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่เป็นช่วงกำลังค้นหาเอกลักษณ์และบทบาทของตนเอง ถ้าค้นหาไม่พบก็จะเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ นำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ ถ้าประสบความล้มเหลวจะทำให้เด็กรับรู้ว่าเป็นคนไม่มีความสามารถอาจนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า นอกจากนี้ วัยรุ่นที่ไม่รู้จักความสามารถและคุณลักษณะของตนดีพอสมควรไม่สามารถประสานเอกลักษณ์ของตนกับโครงสร้างของสังคม จึงมักจะกลายเป็นวัยรุ่นที่หลงตน ลืมตน และมีตนอันสับสน ซึ่งอิริคสันใช้คำว่า “identity crises และ identity confusions” วัยรุ่นเหล่านี้เป็นวัยรุ่นที่ว้าวุ่นเหงาหงอย จี้กังวล ซึมเศร้า ดิตยาเสพติด (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2530, หน้า 329) ในทำนองเดียวกัน ถ้าเด็กรับรู้ตนเองไปในทางลบ เช่น รับรู้ว่าตนเองจะมีความรู้สึกด้อย ขาดความมั่นใจเมื่อพบกับอุปสรรคปัญหาที่จะไม่สามารถแก้ไขหรือเผชิญปัญหาได้และถ้าเด็กรับรู้ว่าเป็นคนไม่มีความสามารถตนเองไม่ดีก็จะส่งผลให้ผลการเรียนต่ำ ซึ่งส่งผลต่อสภาวะจิตใจของวัยรุ่นได้ เด็กที่มีผลการเรียนต่ำนั้นส่งผลให้เด็กมีความเครียด วิตกกังวล ซึ่งจะนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ลักษณะส่วนตัวเด็กมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้า

สภาพครอบครัวกับภาวะซึมเศร้า สภาพครอบครัวได้แก่ สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา ถ้าครอบครัวที่มีสภาพแตกแยก ทำให้เกิดการหย่าร้าง ย่อมมีผลทำให้พ่อแม่มีอารมณ์เครียดส่งผลให้การอบรมเลี้ยงดูที่มีการลงโทษ คำว่ากล่าว เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ถ้าพ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันบ่อยครั้งย่อมส่งผลให้พ่อแม่เลี้ยงดูเด็กโดยใช้อารมณ์ซึ่งทำให้เด็กเกิดความเครียด วิตกกังวลนำไปสู่ การรับรู้ตนเองในทางไม่ดีมีปัญหาคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ประสบความล้มเหลวทำให้เกิดการรับรู้ในชีวิตและโลก บิดเบือนไปจากความเป็นจริง ซึ่งนำไปสู่การเกิดภาวะซึมเศร้าได้ และจากการศึกษาที่ผ่านมาจาก วรพร อินทบุตร (2534, บทคัดย่อ) พบว่า รายได้ของครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา มีความสัมพันธ์ต่อภาวะซึมเศร้า นอกจากนี้ เรวี ทิวะทัศน์ (2535, บทคัดย่อ) ยังพบว่า สถานภาพสมรสของบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา รวมทั้งลักษณะการอบรมเลี้ยงดู เป็นปัจจัยที่มีผลต่อภาวะซึมเศร้าของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่าสภาพครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางอ้อมกับภาวะซึมเศร้าผ่านลักษณะตัวเด็กและการอบรมเลี้ยงดู

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูกับภาวะซึมเศร้า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ มีผลต่อความรู้สึกของเด็ก ถ้าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่และยังบังคับลูกให้ทำตามความรู้สึกของตนเอง ก็จะทำให้เด็กรู้สึกคับข้องใจ และมีความรู้สึกภูมิใจในตนเองต่ำ ซึ่งจะนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ จากการศึกษาที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่สนับสนุนว่าลักษณะการอบรมเลี้ยงดูนั้นส่งผลต่อภาวะซึมเศร้า ได้แก่ คณิต ฤทธิรอด (2537, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูในสถาบันครอบครัวนั้นนับว่ามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของนักเรียนตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่ ส่วน ปัทมา ศิริเวช และคณะ (2541, บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า วัยรุ่นที่ทำผิดกฎหมายส่วนใหญ่มาจากครอบครัวแตกแยก คือ บิดามารดาทะเลาะกัน ขัดแย้งอย่างรุนแรง จนในที่สุดต้องแยกทางหรือหย่าร้าง อีกทั้งบิดามารดา อบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่และไม่มีระเบียบ ลงโทษโดยขาดเหตุผล ขาดการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมทำให้วัยรุ่นขาดที่พึ่งมีปัญหาในการปรับตัวรับรู้ตนเองทางลบ มองโลกในแง่ร้าย แสดงออกทางด้านอารมณ์ เช่น หงุดหงิด วิตกกังวล และซึมเศร้าซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ ดวงเดือน พันธมนาวิน (2520) ที่พบว่า การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่มีความขัดแย้งกัน จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นถึงสุขภาพจิตไม่ดีของวัยรุ่น ซึ่งรวมทั้งความซึมเศร้าด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่าการอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางตรงและมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางอ้อมกับภาวะซึมเศร้า ผ่านลักษณะตัวเด็ก

ความสัมพันธ์กับเพื่อนต่อภาวะซึมเศร้า การมีปัญหาด้านอารมณ์ส่วนใหญ่ของเด็กมาจาก การคบเพื่อนต่างเพศ การคบเพื่อน ความสัมพันธ์กับครู อาจารย์ ถ้าสัมพันธ์ภาพกับบุคคล

เหล่านี้เป็นไปในทางลบทำให้เกิด ความซับซ้อนใจ ความวิตกกังวล กระวนกระวายใจ ห่อเหี่ยวรู้สึกว่าตนเองไม่มีค่า ซึ่งนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้ จากการศึกษาที่ผ่านมา พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539) กล่าวว่า การที่เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเป็นหนทางนำเข้าสู่กลุ่ม และรู้จักการปรับตัวเข้ากับสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าถ้าเด็กมีการเข้าร่วมกิจกรรมเด็กจะมีการปรับตัวที่ดี แต่ถ้าเด็กขาดการเข้าร่วมกิจกรรมก็จะทำให้เด็กไม่รู้จักการปรับตัวจะนำมาซึ่งปัญหาด้านอารมณ์ได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ คาร์ลสัน และคันทเวลล์ (Carlson & Cantwell, 1979) พบว่าปัจจัยเกี่ยวกับเรื่องกลุ่มเพื่อน (peer factors) พบว่า อารมณ์มีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนมากหรือน้อย หากมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่ำ จะพบภาวะซึมเศร้าสูง ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่าความสัมพันธ์กับเพื่อนมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้า

สมมติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้สร้างสมมติฐานในโมเดลความสัมพันธ์ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อภาวะซึมเศร้า ตามกรอบแนวความคิด ดังภาพที่ 1

1. ภาวะซึมเศร้าได้รับอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงจาก ลักษณะตัวเด็ก การอบรมเลี้ยงดู ความสัมพันธ์กับเพื่อน
2. ภาวะซึมเศร้าได้รับอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมจาก ลักษณะตัวเด็กและสภาพครอบครัว ผ่านการอบรมเลี้ยงดู

จากกรอบแนวความคิดในการวิจัยนี้ได้สร้างสมมติฐานในโมเดลความสัมพันธ์ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อภาวะซึมเศร้า ดังภาพที่ 2

1. ภาวะซึมเศร้าได้รับอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรง จากการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ แบบปกป้องคุ้มครอง แบบรักและสนับสนุน แบบปล่อยปละละเลย ความสัมพันธ์กับเพื่อน ผลการเรียน การรับรู้ตนเอง ความสอดคล้องในการมองโลก
2. การรับรู้ตนเอง นอกจากจะมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านความสอดคล้องในการมองโลกและผ่านความสัมพันธ์กับเพื่อน
3. ผลการเรียน นอกจากจะมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการรับรู้ตนเอง
4. สถานภาพสมรสของบิดามารดา มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ ปกป้องคุ้มครอง รักและสนับสนุน และปล่อยปละละเลย

5. อาชีพของมารดา มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ ปกป้องคุ้มครอง รักและสนับสนุน และปล่อยปละละเลย

6. รายได้ของบิดามารดา มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง และผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ ปกป้องคุ้มครอง รักและสนับสนุน และปล่อยปละละเลย

7. ระดับการศึกษาของบิดา มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ ปกป้องคุ้มครอง รักและสนับสนุน และปล่อยปละละเลย

8. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ ปกป้องคุ้มครอง รักและสนับสนุน และปล่อยปละละเลย

9. ความสัมพันธ์กับพี่น้อง มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้า

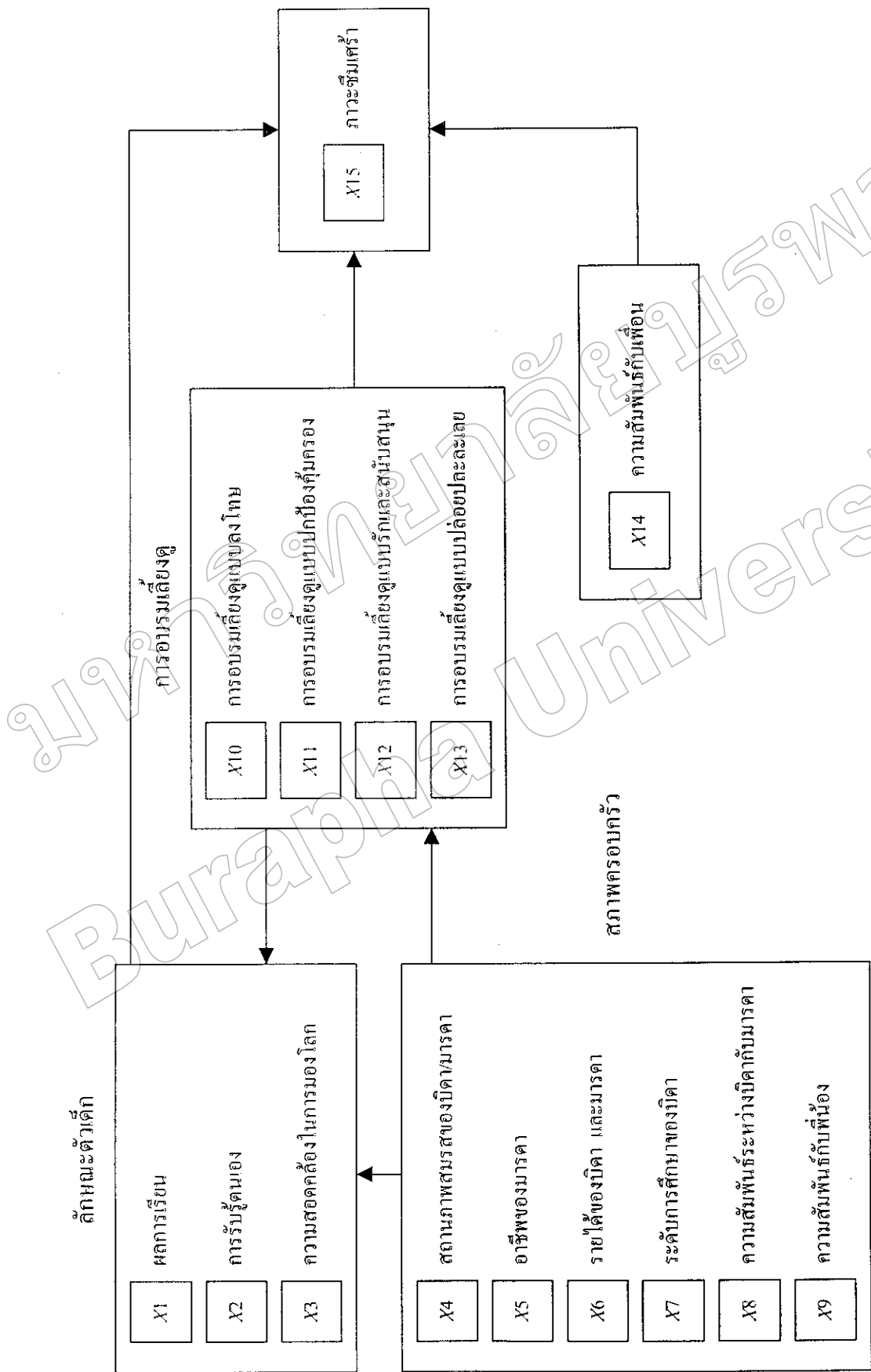
10. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ นอกจากจะมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านการรับรู้ตนเองและผ่านผลการเรียน

11. การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง นอกจากจะมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านความสอดคล้องในการมองโลก และการรับรู้ตนเอง และผลการเรียน

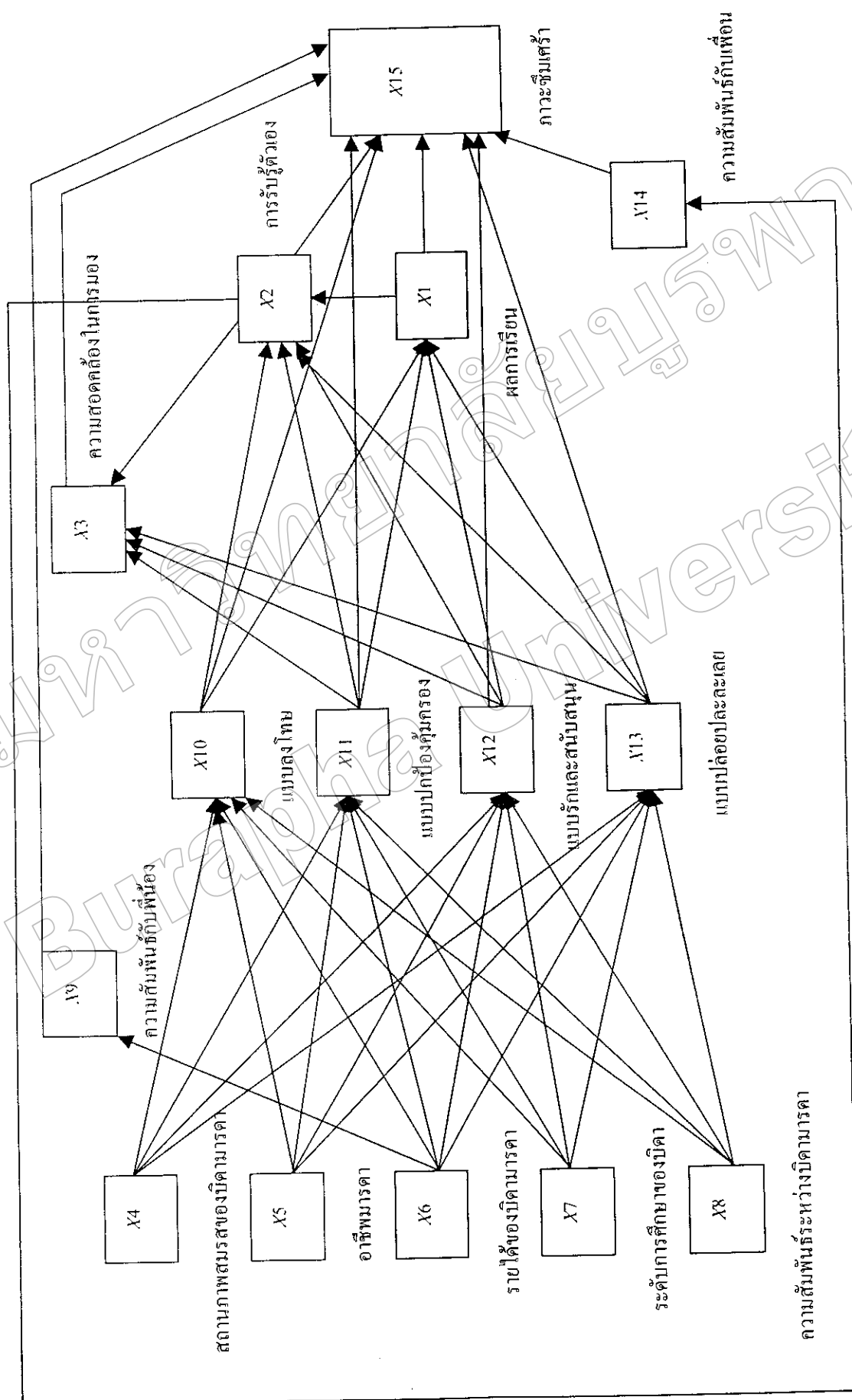
12. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุน นอกจากมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านความสอดคล้องในการมองโลก การรับรู้ตนเอง และผลการเรียน

13. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย นอกจากมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้าแล้วยังมีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางอ้อมต่อภาวะซึมเศร้าผ่านความสอดคล้องในการมองโลก การรับรู้ตนเอง และผลการเรียน

14. ความสัมพันธ์กับเพื่อน มีอิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงต่อภาวะซึมเศร้า

ภาพที่ 1 โมเดลแสดงกรอบแนวคิดของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ภาพที่ 2 โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างสถานะสุขภาพ (ตามสมมติฐาน)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ผลการศึกษาจะช่วยให้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าของเด็กวัยรุ่นตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด (โรงเรียนขยายโอกาส) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งสามารถทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดทราบสาเหตุซึ่งจะเป็นแนวทางในการวางแผนส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่น นอกจากนี้ผลการศึกษาอาจเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือสนใจใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะซึมเศร้าในเด็กไทยต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้จำกัดอยู่ในขอบเขตดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด (โรงเรียนขยายโอกาส) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ประจำปี พ.ศ. 2545 จำนวนทั้งสิ้น 25,809 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด (โรงเรียนขยายโอกาส) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 500 คน
3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่
 - 3.1.1 ผลการเรียน
 - 3.1.2 การรับรู้ตนเอง
 - 3.1.3 ความสอดคล้องในการมองโลก
 - 3.1.4 สถานภาพสมรสของบิดา/มารดา
 - 3.1.5 อาชีพของมารดา
 - 3.1.6 รายได้ของบิดาและมารดา
 - 3.1.7 ระดับการศึกษาของบิดา
 - 3.1.8 ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับมารดา
 - 3.1.9 ความสัมพันธ์กับพี่น้อง

- 3.1.10 การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ
- 3.1.11 การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง
- 3.1.12 การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุน
- 3.1.13 การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย
- 3.1.14 ความสัมพันธ์กับเพื่อน
- 3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ภาวะซึมเศร้า

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาวะซึมเศร้า หมายถึง ภาวะจิตใจหม่นหมอง หดหู่ เศร้าโศก ไม่มีความสุข รู้สึกสิ้นหวัง รู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า ท้อแท้ ขาดสมาธิ ไม่มีชีวิตชีวา พลังในการทำงานลดลง และมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งวัดโดยแบบวัด ซีดี้ไอ (CDI) โดยมีข้อคำถามครอบคลุมลักษณะภาวะซึมเศร้า 5 ด้าน คือ สภาพอารมณ์ อาการทางกาย การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และพฤติกรรมฆ่าตัวตาย
2. จักรุนตอตัน หมายถึง เด็กไทยที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปี และกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2545
3. การรับรู้ตนเอง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง หรือความเข้าใจตนเองว่าตนเองเป็นอย่างไร ดี-เลว สวย-ไม่สวย ฯลฯ
4. ผลการเรียน หมายถึง ผลการสอบเทอม 2/2544 ของนักเรียน แบ่งเป็น 3 ระดับโดยใช้เกณฑ์การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
 - 4.1 ผลการเรียนต่ำ ได้เกรดเฉลี่ย 1.00-1.99
 - 4.2 ผลการเรียนปานกลาง ได้เกรดเฉลี่ย 2.00-2.99
 - 4.3 ผลการเรียนดี ได้เกรดเฉลี่ย 3.00-4.00
5. ความสอดคล้องในการมองโลก หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีความอดทน สามารถปรับตัวและเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ โดยมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือมีความสามารถเข้าใจได้ มีความสามารถจัดการได้ และมีการเห็นคุณค่าในสิ่งต่าง ๆ
 - 5.1 ความสามารถเข้าใจได้ หมายถึง การรับรู้ว่าเหตุการณ์ที่มากระทบตนเองทั้งจากภายในและภายนอก เป็นสิ่งที่มีเหตุผลมีที่มา อธิบายได้ และคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปได้
 - 5.2 ความสามารถจัดการได้ หมายถึง การมีความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถควบคุมหรือจัดการต่อเหตุการณ์ที่มากระทบทั้งภายในและภายนอก โดยเลือกหาวิธีการและแหล่งช่วยเหลือที่เหมาะสม

5.3 การเห็นคุณค่าความหมาย หมายถึง การรับรู้ว่ามีปัญหาและการจัดการกับปัญหา เป็นสิ่งที่ท้าทายคุณค่าที่จะจัดการ มากกว่าที่จะมองว่าเป็นปัญหาหรือภาระหนัก

6. ความสัมพันธ์กับพี่น้อง หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

6.1 ความสัมพันธ์ทางบวก ได้แก่ การที่พี่น้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล ช่วยกันแก้ไขปัญหารักใคร่สามัคคีกันและทำกิจกรรมร่วมกัน

6.2 ความสัมพันธ์ทางลบ ได้แก่ การที่พี่น้องมีความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกัน ทะเลาะวิวาท แข่งขัน รู้สึกว่าด้อยกว่าพี่น้อง ต่างคนต่างอยู่

7. สถานภาพสมรส หมายถึง สถานะการเป็นสามี ภรรยา แบ่งเป็น 3 ลักษณะ

7.1 การอยู่ด้วยกัน หมายถึง การที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันกับเด็กตั้งแต่เด็กเกิดจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการที่บิดามารดาแยกกันอยู่ไม่ถึง 3 ปี

7.2 การแยกกันอยู่ หมายถึง การที่บิดามารดาแยกกันอยู่เกิน 3 ปี

7.3 การเป็นหม้าย หมายถึง การเลิกร้างกันและการเสียชีวิตของบิดาหรือมารดา

8. อาชีพของมารดา หมายถึง ลักษณะงานของมารดาที่ประกอบเป็นอาชีพ โดยยึดอาชีพ ดังนี้

8.1 ข้าราชการ

8.2 นักธุรกิจขนาดใหญ่

8.3 นักธุรกิจขนาดเล็ก

8.4 เกษตรกร

8.5 ลูกจ้าง (รวมถึงพนักงานในรัฐวิสาหกิจ)

8.6 ผู้ใช้แรงงาน

8.7 แม่บ้าน (ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ เพียงแต่ดูแลภายในบ้าน)

9. รายได้ของบิดาและมารดา หมายถึง รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของบิดามารดา รวมกัน หรือรายได้ของบิดา หรือรายได้ของมารดา หรือรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ปกครองที่นักเรียนอาศัยอยู่แบ่งโดยใช้เกณฑ์การแบ่งตามรายงานภาวะเศรษฐกิจ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

9.1 รายได้ระดับสูง คือ รายได้สูงกว่า 8,500 บาทต่อเดือน

9.2 รายได้ระดับกลาง คือ รายได้ระหว่าง 3,001-8,500 บาทต่อเดือน

9.3 รายได้ระดับต่ำ คือ รายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน

10. ระดับการศึกษาของบิดา หมายถึง ระดับการศึกษาของบิดาโดยให้นักเรียนตอบโดยตั้งเกณฑ์ไว้ดังนี้

10.1 ระดับการศึกษาสูง หมายถึง ระดับปริญญาตรีขึ้นไป

10.2 ระดับการศึกษาปานกลาง หมายถึง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงระดับ
อนุปริญญา

10.3 ระดับการศึกษาต่ำ หมายถึง ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น

11. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา
แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

11.1 ความสัมพันธ์ทางบวก ได้แก่ การที่บิดามารดามีความรักใคร่ ประองคองมี
ความคิดเห็นและการกระทำที่สอดคล้องกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันเสมอ

11.2 ความสัมพันธ์ทางลบ ได้แก่ การที่บิดามารดามีความขัดแย้งกันในเรื่องการ
กระทำและความคิด มักจะแสดงออกในลักษณะของการบ่น ตำหนิ ดิเตือนซึ่งกันและกัน และ
มีการด่าว่าทะเลาะกัน หรือเกลียดชังต่อกัน

12. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ (punishment) หมายถึง การที่เด็กรายงานว่าบิดา
มารดาลงโทษให้เจ็บกาย เช่น เข็มย่นตี หก ฯลฯ และลงโทษให้เจ็บใจ เช่น คำว่า ประณาม
ตำหนิเตือน ฯลฯ เมื่อเด็กทำผิด

13. การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง (overprotection) หมายถึง การที่เด็ก
รายงานว่าบิดามารดาแสดงความรักและห่วงใยเด็กจนเกินไปให้ความช่วยเหลือจนเกินจำเป็น มักจะ
เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเด็กทุกเรื่องทำให้เด็กรู้สึกว่าเขาเองไม่มีอิสระที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองและ
คิดว่าตนเองเป็นคนไร้ความสามารถ

14. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุน (democracy) หมายถึง การที่เด็กรายงานว่า
บิดามารดาให้ความรัก และส่งเสริมให้เด็กมีอิสระในการคิด ตัดสินใจ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วย
ตนเอง บิดามารดาจะอธิบายเหตุผลในการส่งเสริมหรือห้ามมิให้ทำสิ่งต่าง ๆ

15. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (rejection) หมายถึง การที่เด็กรายงานว่า
บิดามารดาไม่สนใจ ไม่เอาใจใส่ ไม่ให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น

16. ความสัมพันธ์กับเพื่อน หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับเพื่อนเพศเดียวกัน
เพื่อนต่างเพศ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่เพื่อนฝูงในโรงเรียน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

16.1 ทางบวก ได้แก่ เพื่อน ๆ มักจะแสดงน้ำใจด้วยสม่ำเสมอ ช่วยเหลือกันและกัน
เป็นที่ยอมรับและเป็นที่รักของเพื่อน ๆ

16.2 ทางลบ ได้แก่ มีความขัดแย้งและโต้เถียงกับเพื่อนอยู่บ่อย ๆ ครั้ง มักจะไม่ได้
รับความสนใจและช่วยเหลือจากเพื่อน ๆ

17. สังกัดของโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
ประถมศึกษาจังหวัด (โรงเรียนขยายโอกาส) สังกัดกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาเอกชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University